

Foto: Eskinder Debebe

Korresponderrande ledamoten
HANS CORELL

Ambassadör Hans Corell lämnade efter tio år våren 2004 befattningen som undergeneralsekretärare och rättschef i Förenta nationerna. Dessförinnan var Hans Corell åren 1984-94 chef för Utrikesdepartementets rättsavdelning.

Mot nya horisonter

Anförande hållet vid Kungl. Örlogsmannasällskapets högtidssammankommande i Stockholm 15 november 2004

Ämnet för mitt anförande vid detta högtidssammankommande är "Mot nya horisonter". I en belysning av rubriken knappast något nytt. Kungl. Örlogsmannasällskapet har sedan det stiftades ständigt varit på väg mot nya horisonter. Men om vi stannar upp ett ögonblick och föreställer oss utvecklingen efter år 1771, det år då akademien bildades, framträder ett intressant perspektiv. Fartygen byggdes på den tiden av trä och drevs fram med segel. Örlogsfartyg besyckades med tunga kanoner med treksam precision. Och när man lagt av en breidsida kunde det ta åtskillig tid innan man hade laddat om och positionerat sig för en ny. En sjöfarande som befann sig på havet med endast horisonten i sikte fick vackert vänta på tjänlig väderlek för att med hjälp av solen eller någon vänlig stjärna kunna bestämma fartygets position.

På det politiska planet var det den oinskränkta statsöverhögheten som gällde. Det Westfaliska systemet var förhärskande. I princip fick man inte lägga sig i vad en enskild stat hade för sig inom landets gränser. Europa stod i centrum. Men på andra sidan Atlanten skulle snart en ny nation bildas – Amerikas Förenta Stater. En finsländsk påminnelse om detta har vi fått vid detta sammankommande genom andrasatsen ur *Antonin Dvoráks (1849-1904) berömda nionde symfoni "Från den nya världen"*, framförd av Marinens musikår under Andreas Hansson.

Knapp hundra år efter det USA utropat sin självständighet skulle den nya staten skakas av ett blodigt inbördeskrig. Även marina enheter deltog i uppgerlsen. Slaget 9 mars 1862 mellan USS Monitor och CSS Merrimack är ett av de mest revolutionerande sjöslagen i världshistorien – det första i vilket två bepansrade fartyg möttes i strid. Det har sagts att alla andra flottor i världen från detta ögonblick var obsoleta. Svensken John Ericsson, propellerens uppfinnare, låg bakom Monitors konstruktion. Vi går tillbaka till 1700-talets slut. I

Frankrike skulle det snart bli en blodig revolution där frihet, jämlikhet och broderskap var ledorden. Dessa händelser i Amerika och Frankrike och tilldragelser på andra håll skulle leda till en annan syn på statsstyrelsen. Idéer fick fäste, som långt senare skulle komma att manifesteras i ett av de viktigaste dokument som antagits av dagens globala säkerhetsorganisation, nämligen den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, antagen av Förenta nationernas generalförsamling 10 december 1948.

Om en av Kungl. Örlogsmannasällskapets stiftare hade kunnat vara med oss idag, skulle han ha gjort stora ögon. Fartygen byggs i metall och plast. Radarutrustning finns för navigation och för att upptäcka andra fartyg. Med hjälp av GPS kan man när som helst på dygnet och oavsett väderlek bestämma sin position på någon meter när.

Världshaven och kustvattnen är uppmätta med stor exakthet, och sjökort finns för de flesta vatten. Farlederna är utmärkta med sjömärken och signalsystem. I varje fall i vårt land byggs inte längre några större krigsfartyg. Det är främst korvetter, ubåtar och minröjningsfartyg som gäller. Robotar med lång räckvidd och stor precision, något som Sverige var en av de första nationerna att utveckla, är liksom stealthtekniken utmärkande för modern marin krigföring.

Men kanske skulle det ändå vara det geopolitiska läget som skulle väcka störst förundran hos vår anfader. Han skulle finna en generation som alljämnt är märkt av det förra seklets två världskrig. Han skulle hos denna generation finna insikten om att befärliga vapenarsenaler utgör ett hot mot hela mänsklighetens existens. Han skulle också få veta att människans hotas, kanske inte så mycket

av nya världskrig som av andra och på sikt måhända ännu mer förödande företeelser: sjukdom, fattigdom och miljöförstoring. Han skulle få höra att jordens klimat förändras, att polarisarna och glaciärerna håller på att dra sig tillbaka och att ökenspridning kommit att bli ett stort problem som i vissa fall lett till väpnade konflikter.

Men han skulle också få höra om positiva ting. Han skulle få veta att många motsättningar som traditionellt funnits mellan stater har försvunnit. Länder som tidigare legat i fejd med varandra har idag genom allianser och andra arrangemang organiserat sig så att de så långt möjligt skall kunna undvika det slags konfrontationer som förekom i det föregående. Snart sagt alla kolonier har följt USA i spåren och utropat sig som självständiga stater. På det globala planet skulle han finna Förenta nationerna. Med sina 191 medlemsstater, nära nog samtliga stater i världen, har världsgovernmentationen till uppgift att värna om internationell fred och säkerhet. Kort sagt: Vad vår anfader skulle finna är en ny värld.

Vi har just konstaterat att vi har de mest fantastiska navigationsinstrument till vårt förtogande i denna nya värld. Men på det politiska planet finns inget GPS-system. Här är vi alljämnt i behov av ledstjärnor när vi styr mot nya horisonter. Den viktigaste av dessa ledstjärnor är att internationell fred och säkerhet måste upprätthållas genom en kollektiv insats av världens länder. En konfrontation av den storleksordning som vi upplevde två gånger under det förra seklet skulle vi knappast kunna uthälda idag. De vapenarsenaler, som skulle kunna komma till användning vid en sådan sammandrabbning, riskerar inte bara att orsaka

omfattande förluster i liv och egendom. Den skulle också medföra att vår planet skulle orsakas skador i en omfattning som skulle göra den obebodlig för människor.

För den insiktfulle är detta ingenting nytt. Men frågan är hur vi bäst skyddar oss mot att återigen dras in i förödande konfrontationer? Låxan vi bör ha lärt vid detta laget är att en av de avgörande faktorerna är ledarskap. Prov på ett klokt och visionärt ledarskap visades under och efter andra världskriget, då man kommit till insikt om att freden inte skapas av enskilda länder utan måste vara en ansträngning i vilken hela världen engageras. Det var mot den bakgrunden FN och dess system för kollektiv säkerhet tillkom.

Men världsorganisationens situation är inte problemfri. Låt mig bidra med några tankar om detta mot bakgrund av mina erfarenheter som FN:s rättschef under tio år. Som rättschef kommer man i kontakt med det mesta av vad organisationen sysslar med. Men det säger sig självt att arbetet med frågor om internationell fred och säkerhet kommer i främsta rummet. Ett nära samarbete med kollegerna i FN-sekretariatet som ansvarar för de fredsbevarande operationerna är här en självklarhet.

Den som följer debatten kan lätt konstatera att FN ofta utsätts för kritik. Och många gånger förtjänar organisationen kritik. Men det är lärt att man strövar sig blind på de negativa sidorna. Låt oss därför se på vad som i verkligheten åstadkommit sedan FN bildades.

Huvuddelen av dagens internationella rätt har stegvis utvecklats under FN:s egid. FN har varit och är alltfjänt i centrum för denna process. I själva verket innehåller FN-stadgan en särskild be-

stämme (artikel 13) om kodifiering och progressiv utveckling av folkrätten. Men viktigare i sammanhanget är nog den auktoritet som världsorganisationen faktiskt har som en universell och i vart fall i viss bemärkelse demokratisk institution. Denna process inom FN har fortgått parallellt med organisationens ansträngningar för att sveckla forna kolonier, att åstadkomma ekonomisk och social utveckling, att stärka internationell fred och säkerhet, att skydda miljön, osv. Arbetet på den globala nivån har också påverkat förhållandena på regional nivå och gett upphov till normativa framgångar som ibland gått utöver vad som varit möjligt att uppnå på universell nivå.

Enbart FN:s generalsekretärer förvaltar idag över 50 000 bilaterala och liknande avtal, som registrerats enligt FN-stadgans artikel 102. Han förvaltar över 500 multilaterala traktater som spänner över nästan all form av mänsklig verksamhet. Varje dag företar staterna åtgärder som återspeglas i traktatregistret, nu tillämpligt för hela världen via Internet.

Ett problem är emellertid att kodifieringen av detta omfattande rättsliga material inte har åtföljts av adekvata institutionella mekanismer för att säkerställa att staterna också respekterar sina åtaganden. Utvecklingen av nya folkrättsliga regler fortsätter och kommer att fortsätta. Men viktigare är idag att man inrättar organ eller mekanismer för att förbättra den gällande folkrättens effektivitet. FN måste givetvis befinna sig i centrum här. Parallellt med detta arbete på det rättsliga området måste det också göras en samlad ansträngning på det politiska planet för att befintliga och nypuppriktade mekanismer också utnyttjas och respekteras. Lika viktigt är att det blir en allmän uppslutning kring dessa mekanis-

mer från medlemsstaternas sida.

Många exempel skulle kunna lyftas fram här. Särskilt förtjänar området mänskliga rättigheter att nämnas, eftersom brott mot dessa rättigheter för eller senare leder till situationer i vilka FN kan tvingas ingripa, alltså situationer som rör hela det internationella samfundet. Vad man behöver är effektiva garantier för att mänskliga rättigheter respekteras både nationellt och internationellt. Flera internationella domstolar och andra organ är verksamma på området. Men det är minst lika angeläget att agera förebyggande, dvs. att man på ett tidigt stadium identifierar risker för människorättskränkningar så att de kan förhindras. Humanitär intervention, eller som det nu har definierats på engelska, "responsibility to protect", måste kunna genomföras när det är nödvändigt.

Vi kan alltså konstatera att statsuveraniteten på ett markant sätt har brutits igenom. FN:s säkerhetsråd har möjlighet att agera med tvingande medel med stöd av stadgans kapitel VII. Rent generellt anses det inte vara en inblandning i en stats inre angelägenheter om andra stater kritiserar den försmämda för bristande respekt för mänskliga rättigheter. Sveraniteten skall idag utövas i folkets intresse.

I sammanhanget är det också naturligt att särskilt peka på den Internationella brottmålsdomstolen. I ett längre perspektiv kommer upprättandet av denna domstol att ses som en av de viktigaste landvinningarna på folkrättsliga områden under 1900-talet. Man får därför hoppas att också de stater som uppenbartligen behöver mer tid för övervägande också ansluter sig till domstolens stadga. 97 stater är idag anslutna till Romstadgan. Stadgan trädde kraft 1 juli 2002, och

domstolen började sin verksamhet i mars 2003. Något åtal har emellertid inte väckts ännu.

De nämnda institutionerna kan tjäna som exempel på den utveckling som ägt rum. Genom åren har alltså institutioner och ett omfattande internationellt regelverk tillskapats. Det finns knappast någon verksamhet i människors vardag i världen idag som inte på något sätt regleras av folkrätten. På vissa områden är detta så alldagligt att man inte ens funderar över att verksamheten styrs av folkrättsliga regler. Som exempel kan nämnas: kommunikationer, jordbruk, havsrätt, miljö och medicin. Det är också beaktande att det på de flesta områden finns en stor bredvillighet från staternas sida att efterleva sina åtaganden; det ligger i deras intresse. Det kan också konstateras att det allt oftare förekommer att staterna försöker lösa sina tvister med fredliga medel, bl.a. genom att vända sig till Internationella domstolen, som är FN:s högsta juridiska organ.

En internationell rättsordning finns alltså. Skulle den respekteras helt och fullt, skulle världen se annorlunda ut. Därom råder ingen tvekan. I det perspektivet bör vi se positivt på att vi skall lyckas genomföra en ordning där rättsliga principer tillämpas staterna emellan.

Men det finns också stora problem. Så snart man kommer in på frågor om fred och säkerhet krävs det till sig. Det geopolitiska laget har radikalt förändrats efter Berlimumrens fall år 1989, det vet vi alla. Vi vet också att det på flera håll i världen finns konflikter som hotar internationell fred och säkerhet. Mellan östern är ett svårsläkt sårt, som dessutom underblåser andra motsättningar mellan FN:s medlemsstater.

Ett annat bekymmer är att långt ifrån alla medlemmar i FN är demokratier. I flera medlemsstater förekommer dessutom allvariga brott mot de mänskliga rättigheterna. Hoten mot internationell fred och säkerhet är många. Syftet när FN bildades var att organisationen skulle kunna göra en insats här – att rädda kommande generationer undan krigets gissel som det står i FN-stadgan. En förutsättning för att FN skall lyckas med detta är att organisationen stöds av dess medlemmar och särskilt de fem permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet. Det är därför särskilt bekymmersamt att vi ibland tvingas bevittna hur medlemmar i FN:s säkerhetsråd byter mot grundläggande regler i FN-stadgan. FN:s generalsekretärer har till exempel nyligen i klara ordalag förklarat att han anses att invasionen av Irak i mars 2003 stred mot folkrätten. Det var vår uppfattning i FN-sekretariatet redan från början.

Men då frågar ni: Vilka slutsatser bör dras av all detta i vårt eget land och för vår egen försvarsorganisation? Mitt svar blir: De viktigaste slutsatserna verkar redan ha dragits, och som alltid kan man diskutera dem och de åtgärder som planeras.

Min avsikt är inte att här gå in på det försvarsbeslut som snart skall fattas eller på de svåra ställningstaganden som Överbefälhavaren tvingas till i rådande läge. För att göra det måste man ha sakkunskap på området. Men för den just kommit hem från FN är det intressant att läsa Överbefälhavarens "Vägen framåt – en liten bok om en stor förändring" som kom ut i somras. I boken presenterar han sina tankar kring den stora reform som Försvarsmakten just nu går igenom. Han vänder sig till Försvars-

makterns personal i vid mening: officerare, civila, värplikliga, soldater i utlandsstyrkan, hemvärn och frivilliga. Det som slår en vid genomläsningen är att boken, som alltså riktar sig till en vid läsekrets i högst jordnära frågor, är så genomtyrad av de internationella aspekterna. Detta är naturligtvis helt riktigt i dagens läge. Men det är ändå påfallande.

Inom marinen diskuteras också frågan hur den skall vara organiserad för att möta den nya tidens krav. Många utmärkta och tankeväckande artiklar har förekommit i akademiens egen publikation *Tidskrift i Sjöväsendet*. Akademiens sekreterare har där också gjort en kritisk analys av de frågor som riksdagen måste ta ställning till i årets försvarsbeslut. Exakt hur den framtida Försvarsmakten skall vara organiserad och dimensionerad är i första hand en fråga för experter och försvarspolitikere, men frågan angår oss alla. Oavsett hur beslutet utformas, är det självklart att Sveriges försvar måste komma i första rummet.

Men det kollektiva säkerhetssystemet måste också hållas i åtanke. Antingen detta system administreras av FN eller av FN anförtrors åt någon regional organisation eller arrangemang, kommer det i framtiden att finnas behov av styrkor som snabbt kan sättas in för att fullgöra fredsbevarande eller fredsframtagande uppgifter. Vad som traditionellt har fördrats här har i första hand varit armbandsband. I framtiden kommer flygget och marinen in i bilden på ett helt annat sätt. Erfarenheterna visar också att de förband som sätts in måste vara samtränade och väl förtrogna med sin utrustning. Att sätta in en alltför brokigt sammansatt styrka i ett läge där vapen måste användas of-fensivt är helt enkelt inte godtagbart.

Men oavsett alla pågående konflikter

– ni känner dem väl, och jag behöver inte gå igenom listan – är det enligt min mening en sak som nu kräver särskild uppmärksamhet. Den "gamla" Nya världen har förändrats! Monitor och Merrimack befinner sig idag inte bara på samma sida. De har också omsatts i det mest omfattande krigsmaskineri som världen skäddat. USA:s försvarsbudget är nu nästan lika stor som den övriga världens samlade satsningar på detta område. Man kan naturligtvis tycka att detta inte är något att oroa sig över när det rör sig om en demokrati och en rättsstat. Jag är inte övertygad.

En särskild källa till bekymmer är att det finns företrädare för USA som idag direkt angriper våra gemensamma ansträngningar på det internationella planet. Det finns till och med de som hävdar att folkrätten inte existerar, vilket inte hindrar dem från att åberopa den när det passar. Somliga har gått så långt i vulgärpropaganda att de påstår att folkrätten utgör ett hot mot demokratin och förhoppningarna om en demokratisk politik världen över!

Vi måste respektera att vår granne på andra sidan Atlanten vidtar motåtgärder när landet känner sig hotat, och vi skall inte glömma de vidriga attackerna 11 september 2001. USA:s oro måste tas på största allvar. Ett bättre samarbete måste åstadkommas staterna emellan, särskilt i kampen mot terrorismen. Den är idag ett hot mot oss alla samtidigt som terroristerna använder sig av allt mer avancerade metoder. Mot den bakgrunden är det djupt beklagligt att FN:s medlemsstater inte kunnat enas om en gemensam och allomfattande definition av brottet terrorism. Vi som är eller varit engagerade i arbetet på att utforma konventioner mot terrorismen vet att en av anledning-

arna till detta är den pågående konflikten i Mellanöstern.

Men lika beklagligt är att man uttrycker sig i termer som att man för "krig mot terrorismen" och i det sammanhanget inte bara ställer terminologin i krigets lagar på huvudet utan också använder metoder som strider mot grundläggande fri- och rättigheter. Att besvara hot med arrogans och maktfullkomlighet väcker bara antagonism. För övrigt lärde oss Jonathan Swift redan på 1700-talet att man skall vara försiktig med hur man behandlar liljputtar?

Den just nu största utmaningen för framtiden är därför att vi måste kunna hantera en situation där möjligheterna att skapa "checks and balances" är ytterst begränsade. Vad det gäller är att försvara FN-stadgans grundidé och på så sätt skydda oss mot ett världssamfund där makt är rätt.

Det som bekymrar mig efter åren i FN-sekretariatet är att det – trots lärdomarna från det förra seklet – bland personer som är satta att leda stora nationer finns de, som inte verkar ha kommit till insikt om att man måste arbeta multilateralt. Inte heller verkar man förstå att företeelser som har lett till svåra och långvariga konflikter i det förgångna måste hanteras med stor försiktighet; ett nytt religionskrig vore förödande.

Det är därför viktigt att få till stånd en bättre dialog – att försöka nå fram till även de mest hårdjätrade och fanatiska i alla läger. Sammanhanget måste förklaras. Orättvisorna måste åtgärdas. Samma standard måste upprätthållas i alla länder med folkrätten som gemensam närmare. Människor måste få känna hopp inför framtiden.

Vad vi skulle behöva koncentrera oss på i FN är inte att jaga de senaste dikta-

torerna och krigsherrarna utan att syssla med de övergripande frågorna som miljöförstoring och andra fenomen som hotar vår existens här på jorden. Det var mot den bakgrunden som generalsekreteraren utfärdade sin millemierappport och som generalförsamlingen antog de så kallade millemiemålen i september 2000.³

Men för allt detta fordras ledarskap. Vad som krävs här är förmågan att *se mot horisonten*. Och i det politiska livet måste horisonten alltid ligga långt bortom nästa val. Den förmågan kallas statsmannaskap. Världen har sällan varit i så stort behov av den egenskapen som idag.

Noter

¹ Se t.ex. referenser i American Society of International Law, Newsletter November-December 2003.

² Jonathan Swift i Gullivers resor som utkom 1727.

³ Se <http://www.un.org/millemiumgoals/>

Uttalande av tidigare marinchefer

I detta nummer av Tidskrift i Sjöväsendet återfinns det anförande konteramiralen Göran Larssbrink, ordförande i Kungl. Örlogsmannasällskapet höll vid dess 233:e högtidsammansamträde den 15 november 2004.

Vi, tidigare chefer för marinen och motsvarande, har funnit anförandet vara föredömligt sakligt och klarläggande. Anförandet visar de djupa klyftorna mellan uppgifter och resurser för Försvarsmakten. Med nu givna förutsättningar kan ingen hållbar planering i närtid eller framöver kan ta bort klyftor av detta slag och denna storlek.

Vi uppskattar storligen anförandet och önskar att Sällskapets styrelse – dess ordförande därvid icke närvarande – föreslår att Sällskapet beslutar tilldelna konteramiralen Göran Larssbrink Kungl. Örlogsmannasällskapets Hedersomnämmande.

<i>Bengt Lundvall</i>	<i>Per Rudberg</i>	<i>Bengt Schuback</i>
Chef för marinen 1970-1978	Chef för marinen 1978-1984	Chef för marinen 1984-1990
Hedersledamot	Hedersledamot	Hedersledamot
<i>Dick Börjesson</i>	<i>Peter Nordbeck</i>	<i>Torsten Lindh</i>
Chef för marinen 1990-1994	Chef för marinledningen 1994-1998	Generalinspektör för marinen 1998-2001
Hedersledamot	Hedersledamot	Ledamot